

tri opaske o filozofiji običnog jezika

PROMAŠAJ JEDNE BRIGE

U poslednjih godinu dana u par navrata pojedini listovi su pisali a opadanju nataliteta i prirodnog priraštaja u našoj zemlji (naravno u Vojvodini, Hrvatskoj, Sloveniji i užoj Srbiji), izražavajući manju ili veću zabrinutost, da bi potom to stanje „pravdali” nekim objektivnim razlozima (zapošljavanje žena, odlazak na rad u inostranstvo, itd.). U opširnom tekstu u VUS-u (februar 70.) čak se upotrebljava izraz „biološko osiromašenje”. Sve u svemu, ovaj izraz krije u sebi jedan dosta zastareli naturalizam, garniran u podtekstu sličicama srećnih roditeljskih lica i nasmejanih bucmastih beba. U listu „Oslobodjenje” (januar 70.) naveden je podatak da je 1968. u Jugoslaviji rođeno 100.000 dece manje nego u 1954. godini. I mada se u istom članku čitaoci podsećaju na posleratne visoke dečije dodatke, iz toga nije izvedena jedna društvena logika, već člankopisac u kasnijem opadanju dodatka i nataliteta vidi opadanje entuzijazma! Nije mi samo jasno o kakvim entuzijazmu je reč (da li posleratne obnove?). U stvari, upravo preko dečijeg dodatka se ispoljila određena društvena logika.

Kad sam ja bio mali, dečiji dodatak je iznosio trećinu, ili čak polovinu prosečne plate. Danas jedva da iznosi 10 odsto MINIMALNOG ličnog dohotka. Pored toga on je i regresivan — za svako dalje dete je niži. Očigledno je, dakle, da je ovim putem stavljeno do znanja da društvo više nije neposredno zainteresovano za natalitet. Neki su iz ovoga izveli jednu suprotnu logiku. Oni smatraju da bi troškove reprodukcije nacije trebalo i dalje približno jednako rasporediti na sve građane, pa predlažu da se oporezuju neženje, a eventualno i brakovi bez dece. Dakako, to bi bilo već sasvim šaljivo — em čovek nema uslova da zasnuje porodicu, em ga sad još odozgo treba i oporezovati.

Cela ova skala zabrinutosti i opravdanja u vezi sa natalitetom je u stvari besmislena. Opravdanja su besmislena jer pravdaju neopravdanu zabrinutost, a zabrinutost je neopravdana, jer brine o broju rađanja, umesto o rođenima.

Pre svega, zaboravlja se na jedno planetarno demografsko upozorenje — da 2000. godina, pored čuda nauke i tehnike i lepih sanja o nacionalnom dohotku, obećava i prenaseljenost. To znači da će u skoroj budućnosti imperativ biti, ne minimalan priraštaj, već prosto obnavljanje stanovništva. Osim, naravno, ako neko ne računa ozbiljno sa seljenjem na druge planete, kao što se u prošlom veku moglo računati sa naseljavanjem Amerike, na primer.

Prema tome, kad neko izražava zabrinutost zbog „biološkog osiromašenja”, on svesno ili nesvesno, razmišlja u kategorijama XIX. veka, kada se nacije htele istaći i nametnuti, pored ostalog i svojim brojem. Stoga, mislim da problem nije u tome što je u nekim našim republikama i krajevima priraštaj ispod evropskog proseka, a u drugima znatno iznad tog proseka. Problem je, naime, SAMO u tome što je u manje razvijenim republikama i krajevima priraštaj toliko visok da im, pored ostalih uzroka, otežava razvoj. No, taj problem sigurno neće biti rešen ako se poveća priraštaj u razvijenim krajevima, kao što ga neće rešiti ni otmene Švedanke koje usvajaju simpatične jugoslovenske cigančice.

Druga stvar (istina manje planetarna, a više lokalna, bar za sada) koja se zaboravlja u brizi oko priraštaja, jeste problem nezaposlenosti. Reč je o tome da mi još uvek ne „pokrivamo” prirodni priraštaj radne snage, tj. broj novootvorenih radnih mesta zaostaje za bro-

jem koji svako godište nudi tržištu radne snage. Otuda je veoma važna stavka u projekciji politike zapošljavanja (od 1971. do 75.), predviđanje da će do 1975. na rad u inostranstvo otići još oko 400.000 radnika. Povrh svega, u raspravi o ovom planu, ukazano je da predviđanja nisu uzela u obzir tehnološki višak radne snage, tj. one koji će ostati bez posla uvođenjem automatizacije.

U svakom slučaju, nije stvar u tome da nas bude više, već da imamo bolje uslove.

JEZIK IDEOLOGIJE

Postoji jedna dosta raširena odbojnost prema jeziku koji se sretao i koji se još uvek sreće u pojedinim političkim tekstovima, nekim govorima i izjavama. Ta odbojnost je skoro podjednako raširena, kako kod ljudi kojima je pisanje, izražavanje, izricanje, deo profesije, ako i kod onih koji su od ovoga daleko. No, ona je naročito prisutna kod omladine, jer je pojačana, s jedne strane onom opštom odbojnošću omladine prema savetu, uputstvima, i poukama, a s druge, u proseku, većim stepenom obrazovanja i obaveštenosti, pa i većom pronicljivošću.

Otkud ova odbojnost? Već davno je utvrđeno da je ona posledica jednog posebnog verbalizma. Kažem, posebnog, jer verbalizam nije prisutan samo u politici i ideologiji, već i u drugim sferama javne reči. No, „verbalizam” je jedna onšta odredba, koja ne ukazuje niti na karakteristične izvitoperenosti jezika, niti na njihove uzroke.

Jedno od karakterističnih opterećenja jeste gomilanje prideva. Da bi pojačao efekat svojih reči, pisac ili govornik na određenim mestima gomila prideve koji bi trebalo, svi za-

jedno, da pozitivno ili negativno, odrede neku pojavu ili ponašanje. No, pošto je pri tome prešao meru koju sam jezik dopušta, on postiže suprotan efekat. To je kao sa lošom reklamom — umesto da privlači, ona odbija kupce.

Druga karakteristika jeste jednoobraznost pojedinih sklopova, a ponekad i čitavih rečenica. Opšte formule i odsustvo individualnosti u izrazu čine jezik različitih autora, o različitim temama, veoma sličnim. Naročito su slični početak i kraj — sredina je rezervisana za nekoliko određenja koja tek vezuju obrazac za datu temu. To je najčešće samo spoljni vid jednog beskrajnog nizanja tautologija, tj. rečenica koje na različite načine govore isto. Ovo je neposredna posledica birokratski shvaćene monolitnosti, gde su mišljenja i govor obezličeni i gde svako posebno izlaganje treba da bude samo potvrda i ponavljanje onoga što je „linija“.

Treća karakteristika su glomazne protivrečne, ili jednoobrazne složenice (npr. sa prefiksom „anti“) koje su naročito upotrebljavane kad se umesto obrazlaganja i argumentacije išlo na etiketiranje.

Četvrta deformacija su dugački i jednoobrazni naslovi koji liče na parole, a imaju neki karakterističan završetak, ili početak (opet radi „monolitnosti“).

Kad je reč o uzrocima, može se zapaziti da je jezik pretrpeo jake deformacije tamo gde — i onda kada — nije bio ponuđen program društvene akcije koja bi, u realnom istorijskom miljeu, zamenila prvobitne predstave o socijalizmu, koje su se pokazale neostvarivim u uslovima siromaštva i nerazvijenosti. Drugim rečima, jezik se deformisao onda kada su izvesne iluzije, pošto nisu bile zamenjene jednim realnim društvenim programom, od elementa mobilizacije prerasle u element kočenja. Jeziku je tada namenjena uloga očuvanja tih iluzija. Na toj osnovi izrasta birokratska ideologija, koja je, u stvari, apologija — ona ne okuplja na akciju i stvaralaštvo, već prikriva i opravdava (otuda njen „odbranaški“ karakter). Njen jezik treba da očuva iluziju o socijalizmu kao harmoničnom društvu bez unutrašnjih sukoba, da na razini reči pomiri ono što je protivrečno na razini društva. Tu se razvija veština da se mnogo govori, a malo kaže. Iako ovaj proces nije kod nas postao dominantan, on se dugo održao. Tome su doprinela dva uzroka.

Najpre, to što birokratizam, iako prevaziđen, još uvek ima svoja socijalna uporišta i svoje zagovornike. Unutar njihovog jezika socijalizam je još uvek društvo etatiističke „harmonije“. Budući da se realni društveni procesi ne poklapaju sa tom slikom, onda birokrate postaju ogorčeni kritičari samoupravljanja koje je narušilo tu njihovu lepu sliku.

Drugi uzrok što je jezik politike i ideologije još uvek opterećen mnogim rogozobnostima, jeste to što jezik uvek sa izvesnim zakašnjenjem prati realne promene odnosa (to je posledica duhovne inercije). Otuda se dešava da su čak i rezolucije sa pojedinih novijih Kongresa opterećene nekim od pobrojanih slabosti. Jedna od manjih grešaka, ali zato često ponavljanih, je, recimo, izraz „samoupravno socijalističko društvo“. Ovaj izraz ima smisla ukoliko se njime hoće povući razlika između socijalističkog društva u kome ima samoupravljanja i onog u kome nema. Ali, van tog konteksta ovaj izraz je pleonazam, jer je u „samoupravnom“ već sadržano da je društvo socijalističko.

Primere nekritičkog preuzimanja pojedinih izraza nalazimo i u javnim istupanjima pojedinih političara, čemu se ponekad pridružuje i izrazita govornička neveština. Tako se na primer, dogodi da pojedini političari u nekim važnim prilikama upotrebe izraz „ja moram da kažem“. I, posle nekog vremena, mnogi počinju da u svakoj trećoj rečenici upotrebljavaju taj isti izraz (ne bi li sa te, čisto formalne strane, učinili značajnijim ono što govore), a lepo se vidi da to uopšte i nisu morali da kažu.

Osloboditi jezik ovih deformacija, znači učiniti ideologiju prijemčivijom i efikasnijom. Bez toga nema razvijene ideologije koja će rukovoditi komuniste u razuđenom sistemu odlučivanja i političkom životu.

Jedino jezik oslobođen nesvesnih kompro-

misa i zabrana može izraziti unutrašnje ubeđenje i biti sredstvo dijaloga u kome autoritet počiva na argumentima.

NEZASLUŽENA PATNJA JETRE

Izgleda da smo se već sasvim navikli, skoro da ne bismo mogli bez „slučaja“, bez „zlocina dece-nije“, „nezabeleženog u analima“. Ubice iz obesti, provalnici iz dokolice i džeparoši, svi oni imaju svojih draži, ali najzahaljniji su slučajevi ubistva iz strasti. Oni pružaju najviše uzbuđenja. Prigotovljeni sa malim dodatkom (intervjuom, sentimentalnim domišljanjima, itd.) oni mogu biti povodi za laka uzbuđenja pred spavanje.

Sa pomalo neobičnim smislom za iskrenost, poneki novinar bi okrivljenom mogao reći isto ono što je jedan novinar rekao Mersou u Kamijevom *Strancu*. „Znate, vašu stvar smo malo naduvali. Leto je mrtva sezona za novine. A samo vaš slučaj i onaj o ocebistvu nešto vrede.“

Jedan slučaj, među mnoštvom drugih, biva odabran zbog nekih osobenih detalja, ili okolnosti (naročito ako je u sve umešana i neka strast). Svi počinju da pišu o njemu — „slučaj“ je stvoren i predstavljen javnosti. Ona počinje njime da se bavi, da ga vari. Poznati advokati počinju da se interesuje za njega, jer jedan takav slučaj doprinosi ugledu advokata više nego 10 običnih, anonimnih slučajeva. Na ovaj tački stvara se zatvoren krug sastavljen od štampe, javnosti i advokata, koji svi kruže oko onog u sredini — okrivljenog. Stvara se jedan ogromni stomak koji melje, vari i povremeno podigne. Novine samo s vremena na vreme u tu kašu ubacuju malo soka ili začina. I mađa se čini da se svi bave okrivljenim, on je u stvari izvan igre — svi se bave slučajem, a ne njim. I „stranac“ uviđa da se sve odvija bez njegovog učešća, da mu kroje sudbinu ne pitajući ga i dobija želju da im upadne u reč i dovikne: „Pa ipak, ko je ovde optužen? Imam i ja nešto da kažem!“ No, sad eventualno dolazi intervju sa okrivljenim i ponekad je to zaista jedino svetlo mesto probave, ali češće, ono je opterećeno lažnom sentimentalnošću i nezdravom radoznalošću. Tako, dakle, izgleda naduvavanje.

Medutim, reč „naduvati“ ne otkriva suštinu. Naduvavanje je samo jedna strana stvari. Mnogo su važnije njegove moguće posledice. Karakteristično je da se štampa ovde često ponaša kao da je nesvesna svoje moći i svog stvarnog uticaja. Upumpavajući u javnost određene emocije i stavove o nekom „slučaju“, ona posredno ostvaruje znatan uticaj na sve učesnike, pa i na sud. „Praveći“ slučaj štampa time ne ispunjava samo obavezu obaveštenja i iritiranja čitalaca, već ulazi u igru koja ima određen društveni značaj. Ona utiče na formiranje javnog mnjenja o pojedinim slučajevima, pa time, posredno, utiče i na kriterijume unutar kojih padaju budući „slučajevi“. Mislim da štampa ne vodi dovoljno računa o ovom, društvenom aspektu svoje uloge kada ide naprosto samo za onim što će biti najefektnije, najviše čudnovato u „slučaju“. Otuda, umesto da odabira, štampa se ponekad naprosto ulaguje najvulgarnijem „interesovanju“.

Drugi aspekt je odnos prema okrivljenom. Marsel Prust je na jednom mestu odprilike rekao da i najgori čovek ima jetru i krvne sudove koji nisu krivi i ne zaslužuju da pate. U tom smislu štampa, ponekad, izlaže okrivljene nepotrebnom mučenju. Ona secira, raščlanjava i naširoko izlaže i najintimnije detalje, koji ponekad i nisu u vezi sa „slučajem“, a da okrivljeni nema skoro nikakvih mogućnosti da se brani. Tzv. „iznošenje u javnost“ koje sprovodi štampa, ponekad nije na strani pravde, naročito u slučajevima kada se prave preuranjene kalkulacije o nečijoj krivici. Otuda se događa da okrivljeni bude oslobođen optužbe, ali da za javnost on i dalje ostane krivac koji se samo „vešto izvuкао“, iako za taj stav nema druge osnove osim one stvorene pisanjem štampe.

Ukratko, ako je već potrebno nahraniti jednu radoznalost i ako štampa treba da zgotovi taj obed — neka to onda bar bude učinjeno sa manje duhovnog kanibalizma.

A. KAMEN

satirikonj

anti politička odbrana seksa

„Seksualni život dvoje ravnopravnih je obična perversija.“ (Eva Ras)

Umoran od političkih tema, vraćam se starom dobrom seksu.

Uprkos Aristotanim izrazito seksualnim političkim rešenjima međudržavnih odnosa na tlu stare Grčke, uprkos pokušajima seksualno-političke integracije na trulom kapitalističkom Zapadu, uprkos očiglednom upitanju nekih političara u seksualne probleme, uprkos svemu tome — odlučno odbijam svaku politiku od seksa.

Ima seksualnih teoretičara koji tvrde da je seks ostatak buržoaskog, feudalnog, robovlasničkog i naročito divljačko-varvarskog društva. Drugi, opet, govore da su ta društva sputavala seks i da je njegova budućnost u besklasnom društvu.

Sve su to, međutim, obične političke špekulacije, sračunate tako da unesu zabunu u seksualne odnose.

U seksualne odnose stupa se, po pravilu, zatvorenih očiju, pristrasno, strasno i neobjektivno. A takav pristup, kao što znamo, nije svojstven politici.

Seksualni problemi se, u teoriji i praksi, rešavaju u četiri oka, a takve metode u politici su nedopustive. Izuzetak je možda svingerski seks, ali ja svingerske atkivnosti ne smatram ni seksom ni politikom; tretiram ih više kao kulturno-zabavni život.

Seks i politika, zatim, nemaju ničeg zajedničkog ni u pogledu uticaja na široke narodne mase. Iako je politički uticaj organizovan i mišljen a seksualni improvizovan i nepromišljen, ipak je ovaj drugi daleko snažniji i efikasniji od bilo kojeg političkog uticaja.

Kad se stvari obrnu, uticaj širokih narodnih masa mnogo više je usmeren na politiku nego na seks, a ipak se seksualne slobode brže šire nego političke.

Na kraju krajeva, opšteprihvaćeni narodni princip „zasviraj pa za pojas zadeni“ u politici se retko primenjuje, dok je u seksu ne samo prihvaćen nego predstavlja pravu seksualnu neminovnost.

Zbog toga ću ovde da svršim zaključkom da seks nema nikakve veze s politikom. Kao što nema veze ni s trgovinom, ugostiteljstvom, turizmom i tercijalnim delatnostima.